

tulaszerű eszközök, a pattintott kőeszközök között pedig gyakran sarlóbetétként alkalmazott, sok esetben retusált pengék találhatók. Ez utóbbiak nyersanyaga az Északi-középhegység területén sokfelé előforduló hidrokvarcit, ritkábban obszidián. A csiszolt kőeszközök közt őrlő- és dörzskövek egyaránt előfordulnak, meglepő viszont a kőbalták szinte teljes hiánya.

MARTON TIBOR – HANSEL BALÁZS

9. Abony határa

(Pest megye) R, B, Sza, Á

Az abonyi téglagyárhoz tartozó agyagbánya bővítését megelőzően végeztünk terepbejárást 2004. október 13–29. között.

Dohányos-dűlő: (Abony 68.) A ma már kiszáradt Dohányos-ér É-i végének Ny-i partján, a törteli műút és az érmeder közötti szántón néhány őskori és szarmata edénytöredéket találtunk. A lelőhely esetleg összefügghet a Ny-ra és DNy-ra talált szarmata, illetve őskori és szarmata lelőhelyekkel.

(Abony 69.) A Dohányos-ér É-i végétől K-re, az egykori ér déli partján őskori (bronzkor?) és szarmata-késő szarmata települést regisztráltunk. Őskori leletanyag a lelőhely ÉNy-i, É-i részén, a lelőhely déli részén csak szarmata anyag került elő. A lelőhely K-i kiterjedése nem egyértelmű.

Lenge-nádas-dűlő: (Abony 72.) A jelenlegi bányatelektől délre, a Füzes-ér déli partján levő humuszos magaslaton kevés őskori, szarmata és Árpád-kori edénytöredéket találtunk a gazos tarlón. A lelőhely kiterjedése bizonytalan.

Turjányos-dűlő: (Abony 67.) A jelenlegi agyagbányától 500–1000-m-re Ny-ra, a Füzes-ér természetes (csatornázott) medrének déli partján húzódó, humuszos talajú magaslaton késő rézkori–korai bronzkori és szarmata-késő szarmata település található. A lelőhely DK-i kiterjedését fedett parcellákon nem lehetett meghatározni.

(Abony 70.) A Füzes-ér DNy-i partján, a jelenlegi bányatelek Ny-i sarkától D-re levő gazos-szemetes szántón néhány őskori edénytöredéket találtunk. A lelőhely kiterjedése tisztázatlan.

Munkatársak: dr. Ecsedy István, Gulyás Gyöngyi, Kalácska Róbert, Kovács Ágnes, Rajna András, Zimborán Gábor régészek és Bartucz L. Jánosné, Matusz Andrea, Szabó Gergely ásatási technikusok.

DINNYÉS ISTVÁN

10. Alacska, református templom

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) Kő

A régészeti és a falkutatás az alacscai református templom É-i vége alatt egy igen kicsi alapterületű, egyhajós, patkós szentélyzáródású, téglából épített templomocská maradványait hozta napvilágra. A hajó belmérete 590×435-cm, a szentély belső sugara 172 cm. A közép-

kori templomból ma már csak az egykor bizonyosan síkmennyezetes hajó É-i és K-i fala áll, ez utóbbi a félköríves diadalívvel együtt.

Annak ellenére, hogy a falu 1280 körül már létezett, a most feltárt épület a középkori írott forrásokban egyáltalán nem szerepel. Ez magyarázható azzal, hogy a templomnak nem volt plébániajoga, kezdetben csupán kápolna volt. Sajnos a kutatás során semmiféle korhatározó leletanyag, vagy építészeti részlet nem került elő, így a templom első periódusának korhoz kötése igen nehéz feladat. Alaprajzának számos párhuzama ismert az ország egész területéről, ezek alapján valószínűsíthető, hogy a 13. században épült fel. Még a középkor folyamán sekrestyét toldottak a hajó É-i oldalához. Ennek építőanyaga már kő volt. Sajnos a sekrestye építésének ideje sem határozható meg pontosan. Az ugyanakkor készített élszedett, félköríves záradékú sekrestyeajtó részletei pontos korhatározást nem tesznek lehetővé, de inkább a középkor vége látszik valószínűnek. Ekkor készülhetett az É-i hajófal K-i végén volt szentségtartó is, ebből azonban semmi sem maradt meg. A jelek szerint egyszerű, keretezés nélküli fülke volt. Vélhető, hogy a templom az újkor elején – bizonyára a hódoltság időszakában – súlyosan megrongálódott, D-i és Ny-i fala talán teljesen kidőlt. Az újjáépítés során déli falát kőből építették újjá, az eredeti nyomvonalától valamivel délebbre. A Ny-i oldalon az épületet némileg meghosszabbították, s Ny-i végén félköríves záradékú részt alakítottak ki. Ugyanekkor a hajó Ny-i harmadába dongaboltozatot építettek. Az újjáépítés idején a templom már bizonyosan a protestánsok kezén volt, valószínű, hogy a Ny-i, félköríves záradék kialakítását az új liturgiának megfelelő centrális belső tér igénye indokolta. A helyreállításakor a sekrestye bizonyosan nem épült újjá, befalazták a sekrestyeajtót és a szentségtartó fülkét is. Alighanem ekkor emelték az egykori sekrestye belső tere helyén volt, illetve a szentély DK-i, külső oldalához támaszkodó, mára már visszabontott támpilléreket is. A helyreállítás idejére nézve talán a belsőben talált virágos kifestés csekély maradványai adhatnak támpontot: ezek a 17. század elejére utalnak.

1771-ben a templomot jelentős mértékben kibővítették déli irányban, ezzel az épület tengelyének iránya is megváltozott. A hajó Ny-i harmadát fedő dongaboltozatot ekkor mindenképpen el kellett bontani, de ekkor bonthatták le a Ny-i, íves részt is. A bejárat az új Ny-i fal tengelyében kapott helyet. Az egész épületet jócskán megemelték, és festett famennyezetet helyeztek el benne. 1796-ban újra megtoldották D felé a templomot. Ekkor épült a déli oldalon álló torony is. A toldás következtében a Ny-i fal tengelye is eltolódott, ezért a korábbiól D-re új kaput vágtak, mely elé előcsarnok került. Ugyanekkor kiegészítették a festett famennyezetet is. Végül, 1934-ben – sajnos – lebontották a templom mindaddig megmaradt középkori szentélyét.

SIMON ZOLTÁN